

ЛІТЕРАТУРА:

1. Власов В., Макаев В. “Родное слово” и “Детский мир” К.Д.Ушинского как источники и средство эстетического воспитания учащихся // Педагогика. – 2002. – №4. – С.102 – 104.
2. Ганелин Ш.И., Зенченко Н.С. К.Д.Ушинский и современность // Советская педагогика. – 1974. – №12. – С.97 – 103.
3. Дежникова Н.С. Экологическое воспитание в контексте социокультурной динамики // Педагогика. – 2002. – №10. – С.51–56.
4. Соціологія: короткий енциклопедичний словник / Уклад. В.І.Волович. – К.: Український центр духовної культури, 1998. – 736с.
5. Тригубенко В.В. Після хліба перша потреба – освіта // Початкова школа. – 1994. – №3. – С.26 – 27.
6. Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения в 2-х томах. – Т.1. Вопросы воспитания. – М.: Учпедгиз. – 1953. – 640с.

УДК 37. 013

М.І. Рябуха

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ЛІЦЕЮ ДЛЯ ОБДАРОВАНОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

Наприкінці ХХ століття в Україні активно почали відновлюватися ліцеї, гімназії, коледжі – так звані школи нового типу, які отримали нові змістовні функції і виконували, насамперед, важливу соціальну функцію – виступали своєрідними “генераторами” творчості в освіті, ініціаторами прогресивних методів навчання й виховання. Як свідчать наукові дослідження та показує історичний досвід, цей процес є об’єктивним, соціально й економічно обґрунтованим, діалектичним виявом розвитку освітнього середовища країни [1]. Аналіз діяльності цих загальноосвітніх навчальних закладів свідчить, що вони мають певну ефективність, бо їх навчально-виховний процес спрямований, передусім, на розвиток природних здібностей і обдарувань дитини, що відповідає положенням Державної програми “Пошук, навчання і виховання учнівської молоді “Творча обдарованість”. На виконання цієї програми спрямована й Концепція становлення мережі навчальних закладів для розвитку творчої обдарованості, в якій наголошується увага на необхідності вирішення на державному рівні проблеми створення в обласних центрах ліцеїв для здібної і обдарованої учнівської молоді, у тому числі інтернатного типу для учнів сільської місцевості [3].

Проблеми стратегічного планування діяльності навчальних закладів присвячено чимало наукових досліджень. Такі вчені, як В.М.Алфімов, Л.І.Даниленко, В.С.Лазарев, Н.Мостроверхова, М.М.Поташник та В.П.Симонов розробили підходи до процесів функціонування й розвитку загальноосвітніх навчальних закладів, багато педагогів-практиків (В.М.Хайруліна, О.Д.Борисов та ін.) запропонували власні погляди на прогнозування діяльності навчальних закладів, які вони очолюють.

Значний інтерес викликає питання функціонування й розвитку спеціалізованих навчальних закладів для здібних та обдарованих учнів сільської місцевості, які покликані на державному рівні розв’язати проблему забезпечення відповідною освітою зазначеної категорії учнів. Метою цієї статті є висвітлення питання планування стратегічного розвитку обласного ліцею для обдарованих учнів сільської місцевості.

Виникнення обласних ліцеїв для здібної та обдарованої молоді було викликано бажанням забезпечити регіональну потребу у відродженні інтелектуальної еліти села, збільшенні насиченості області висококваліфікованими фахівцями. Такі ліцеї сприяють збереженню й збагаченню освітянського простору, надають можливість вибору учням сільської місцевості певної системи навчання, професійного становлення, інтелектуального й духовного розвитку. На сьогодні ці ліцеї виступають тим середовищем, де є всі можливості виявляти здібності учнів сільської місцевості до навчання та нахили до майбутньої професії.

Як свідчить досвід функціонування ліцеїв, такі навчальні заклади є педагогічно і економічно доцільними, тому що дозволяють створити належні умови для розвитку і більш поглибленого навчання здібних та обдарованих учнів, підготовки майбутньої сільської інтелігенції. У порівнянні з іншими ліцеями, вони мають низку особливостей, які зумовлюють специфіку їх діяльності:

- 1) незначна (порівняно із ліцеями міста) кількість учнів;
- 2) віддаленість батьків для постійної реалізації можливостей родинного виховання;
- 3) наявність соціально-психологічної служби;
- 4) взаємодія ліцею з управлінням освіти і науки облдержадміністрації, університетами, соціальним оточенням;
- 5) забезпечення висококваліфікованими педагогічними кадрами, які мають спеціальну підготовку.

Одним з ліцеїв, де навчаються обдаровані учні з сільської місцевості всього регіону, є Херсонський обласний ліцей. Він був створений розпорядженням представника Президента України у 1992 році. Сьогодні це загальноосвітній навчальний заклад, який поєднує класичні ознаки ліцею та вимоги сучасності і є складовою мережі державних закладів освіти країни. Він покликаний забезпечити розв'язання двох складних проблем: з одного боку – виконання замовлення суспільства на формування національної еліти; з іншого – задоволення нахилів, інтересів, культурно-освітніх потреб обдарованої сільської молоді. Основними передумовами створення Херсонського обласного ліцею були:

- замовлення держави і соціуму на високоосвічену особистість, здатну забезпечити розвиток регіону, країни;
- відродження вітчизняного досвіду функціонування ліцеїв;
- потреба у забезпеченні селищ області фахівцями з вищою освітою аграрно-економічного та культурно-просвітницького профілів.

Вихідними положеннями функціонування ліцею є: автономність у виборі змісту ліцейської освіти, форм, методів і засобів навчання та виховання учнів; органічне поєднання в діяльності ліцею національної та інтернаціональної культур, державних і громадських засад в управлінні. В основу функціонування ліцею покладено три чинники – розвиток дитини, формування культури учня, довузівська підготовка. Його головною метою є задовільнення освітніх та національно-культурних запитів обдарованих підлітків сільської місцевості, їх підготовка до здобуття вищої освіти і реалізації у самостійному житті. Ця мета досягається різноманітними диференційованими засобами, шляхом послідовного поєднання інтересів ліцеїстів і педагогів, батьків і суспільства, індивідуального підходу до особистості, врахування психофізіологічних особливостей підлітків, їх пізнавальних запитів та інтересів.

Основними завданнями ліцею є:

- виховання соціально зрілої, творчої особистості, громадянина України, здатного до суспільного вибору та збагачення культурно-історичних традицій українського народу;
- створення умов для здобуття учнями загальної середньої освіти на рівні державних стандартів та понад ними, реалізація індивідуальних творчих потреб, оволодіння ліцеїстами системою теоретичних знань та практичних умінь і навичок їх застосування;
- розвиток ліцеїстів як особистості, їх позитивних нахилів, інтелектуальних і духовних здібностей та обдарованості, творчого мислення, потреби і вміння самореалізації;
- формування в учнів громадської позиції, власної гідності, готовності до навчання протягом життя, трудової діяльності, відповідальності за свої дії;
- забезпечення базової загальноосвітньої та довузівської підготовки;
- розробка і апробація нового змісту та нових технологій навчання;
- інтеграція зусиль всіх соціальних інституцій виховання.

Контингент ліцею складають учні загальноосвітніх навчальних закладів сільської місцевості підліткового віку (8–11 класи). Ліцей є двоступеневим: I ступінь (8–9 класи) навчання передбачає оволодіння базовими знаннями та практичними навичками, які є необхідними для подальшого навчання за обраним профілем; II ступінь (10–11 класи)

завершує середню освіту і здійснює підготовку до вступу у вищі навчальні заклади України. Варіативність загальної середньої освіти забезпечується наявністю державного та ліцейського компонентів навчального плану, які дозволяють навчати учнів за такими профілями: природничим, технічним, філолого-історичним, іноземної філології. За структурою, методами і формами навчання освіта в ліцеї є кроком до вузівської, бо вона орієнтує учнів на продовження навчання і здійснює науково-практичну підготовку до цього. На етапі адаптації до нових умов ліцею основна увага приділяється формуванню загальнонавчальних навичок, вирівнюванню базових знань учнів. На другому ступені навчання поступово вбирає методика вищої школи, акцентується профільність та самостійність здобуття знань.

Ліцей було створено на базі колишнього інтернату, тому він має окрему, досить велику територію, власні будівлі: навчальний корпус, два гуртожитки, їдальню, бібліотеку. Він розташований в межах міста, що дозволяє залучати до співпраці робітників різних наукових інститутів та установ, викладачів університетів, громадських організацій. Соціальне макросередовище ліцею багатогранне і поліструктурне (рис. 1). До навчально-виховного процесу в ліцеї залучається широке коло не тільки представників громадськості, а й фахівців медицини, представників правоохоронних органів, творчої інтелігенції. З вищими навчальними закладами міста і країни ліцей зв'язує спільна мета і діяльність – викладачі університетів на базі ліцею здійснюють довузівську підготовку ліцеїстів, в процесі якої беруть активну участь у вихованні учнів. Обласні станції юних туристів, натуралістів, техніків керують науково-пошуковою роботою ліцеїстів і тим самим сприяють творчому розвитку, становленню їх як дослідників. Співробітники станцій, разом з педагогами ліцею, проводять багато практичних заходів, метою яких є екологічна, художньо-естетична, інтелектуальна і патріотична освіта.

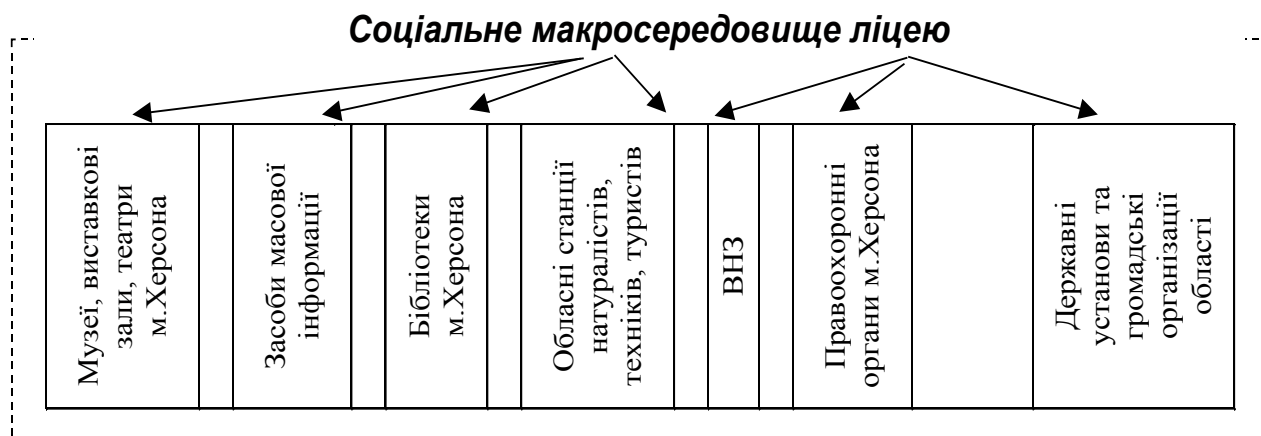

Рис.1. Модель соціального макросередовища ліцею.

Культурні заклади міста проводять для ліцеїстів тематичні виставки, зустрічі з видатними діячами культури, вистави та свята, все це спрямовано на виховання почуттів ліцеїстів, приєднання до витоків художньої творчості, формування основ естетичної культури. На базі ліцею організуються виборчі ділянки, проводяться зустрічі депутатів з людьми, наукові семінари та конференції за участю представників державної влади. Журналісти міста й країни, педагоги та ліцеїсти виступають у пресі з цікавими матеріалами щодо важливих подій ліцею. Така співдружність сприяє громадянському вихованню, формуванню в учнів суспільної свідомості, активної життєвої позиції.

Ефективність функціонування ліцею та стратегія його розвитку залежить від зовнішніх і внутрішніх, соціальних і психолого-педагогічних; об'єктивних і суб'єктивних умов його функціонування. В ліцеї створено комплекс умов – матеріально-технічних,

фінансово-господарських, санітарно-гігієнічних, соціально-педагогічних, внутрішніх (психомікроклімат) та дидактичних, який дозволяє вирішувати завдання ліцею на високому рівні. Побутові умови ліцею (гуртожитки, їдальня, локальна система водопостачання, технічні споруди) дозволяють належним чином організовувати режим життєдіяльності учнів, які знаходяться у ліцеї протягом доби. Майбутнє вдосконалення матеріально-технічної бази дозволить закласти основу для подальшого розвитку ліцею.

Опанування учнями змісту освіти, який зазначено у навчальному плані ліцею, відбувається під час цілеспрямованого, спеціальним чином організованого процесу оволодіння й засвоєння знань, умінь і навичок та способів пізнавальної діяльності, який орієнтовано на збільшення життєвих шансів підлітків у ринкових умовах життєдіяльності. 25 навчальних кабінетів, обладнаних на рівні державних стандартів, актова, фізкультурна та хореографічна зали та створена вчителями науково-дидактична база повністю забезпечують навчально-виховний процес ліцею. Організовані останнім часом науково-природнича лабораторія та інформаційний центр на базі комп'ютерного класу, отриманого ліцеєм у межах державної програми ком'ютеризації сільської школи, сприяють не лише більш ґрунтовному навчанню ліцеїстів, а й підготовці їх як дослідників, майбутніх науковців, сучасних фахівців.

Стратегічними завданнями організації навчально-виховного процесу в багатопрофільному ліцеї для обдарованих учнів сільської місцевості є:

1. Забезпечення умов для:

- створення власної системи знань і цінностей у кожній особистості, що забезпечує її інформаційну, соціальну, комунікативну та технологічну компетенції;
- формування навичок самостійного здобуття знань, необхідних для вирішення проблем у різних ситуаціях;
- стимулювання навчально-пізнавальної, творчої та пошуково-дослідницької діяльності ліцеїстів;
- побудови суспільно-соціальних відносин між дорослими і дітьми;
- опанування учнями культурними формами взаємодії один з одним та дорослими;
- оволодіння ліцеїстами культурою мислення, розвитку власних здібностей і обдарувань;
- вироблення стилю поведінки підлітків на основі усвідомлення морально-етичних норм та духовних основ розвитку особистості;
- збереження й укріплення фізичного й психічного здоров'я;
- особистісного й професійного самовизначення ліцеїстів;
- підтримання відкритого розвивально-освітнього середовища та науково-інформаційного простору ліцею, що відповідатиме освітнім потребам ліцеїстів та запитам їх батьків на всіх вікових етапах (рівнях навчання) потребам суспільства і держави.

Організаційно навчально-виховний процес ліцею включає всі види діяльності учнів, які відбуваються у напрямках:

- навчально-пізнавальному, який передбачає залучення ліцеїстів до різноманітних навчальних заходів;
- культурно-освітньому, який покликаний формувати загальну культуру ліцеїстів;
- фізкультурно-оздоровчому, який спрямований на збереження здоров'я учнів;
- екологічно-трудоваму, що забезпечує необхідну фізичну підготовку молоді.

У ліцеї запроваджено технологію навчання “Сходинкова самоосвіта”, яка дозволяє організовувати покрокове оволодіння учнями системою знань, умінь та навичок. Так, учні 8-х класів вчать: слухати і говорити; грамотно володіти письмом, застосовувати математичні операції; аналізувати: виділяти головне, розрізняти відоме й невідоме, розподіляти ціле на елементи і пояснювати зв'язки між ними; синтезувати: порівнювати частини інформації, шукати ключові слова та поняття, групувати матеріал, формулювати висновки; підбирати необхідні й достатні аргументи, встановлювати причинино-наслідкові зв'язки; користуватися різними джерелами інформації: довідниками, мережею Internet та

ін. Крім цього, у восьмикласників розвиваються креативні здібності; виховується спостережливість, акуратність, терпіння, наполегливість, відповідальність, цілеспрямованість, почуття ритму; формується загальна ерудиція, особистісно мотивоване відношення до навчання.

На наступному рівні навчання (9 клас) продовжується розвиток розумових функцій особистості, але на більш високому рівні, формується гнучкість та оригінальність мислення. На цій сходинці відбувається розвиток таких розумових дій учнів як планування, прогнозування, реалізація, корекція, рефлексія; формується логічне, критичне, варіативне мислення; виробляється вміння будувати моделі реальних явищ і процесів з їх наступним дослідженням.

На третьому рівні навчання (10 клас) учні вчать самостійно вирішувати задачі, реальні проблеми за допомогою попередньо отриманих знань та навичок. Запропоновані ліцеїстам предметні задачі розглядаються з таких точок зору: спираючись на конкретні факти; критичного оцінювання ситуації; орієнтації на конструктивний підхід та розумної фантазії. На цій сходинці особлива увага приділяється формуванню вольових рис характеру, розвитку комунікативних та організаційних здібностей учнів, навичок самостійного мислення.

Наступний рівень навчання (11 клас) є завершальним і тому на цій сходинці ліцеїстам пропонують вирішувати більш складні задачі: предметні, логічні та психологічні. Для розв'язання предметних задач учнів навчають вільно орієнтуватися у певному "предметному полі"; для вирішення логічних задач учнів вчать шляхом роздумів, без матеріальних орієнтирів, завдяки творчому мисленню, знаходити правильну відповідь; виконання психологічних задач передбачає навчання учнів з'ясуванню протиріч між понятійними та наочними характеристиками явищ і предметів. На цій сходинці розвиваються спеціальні здібності, шліфуються окремі якості особистості.

Одне з головних завдань такої технології ми вважаємо не в тому, щоб надати підліткам певну суму знань, а в тому, щоб навчити їх діяти у різних ситуаціях "із знанням справи", тобто навчити їх застосовувати надбану суму знань в конкретній діяльності: практичній чи теоретичній, фізичній чи розумовій, пізнавальній чи професійній, – усякій, яка є необхідною. Мікросередовище ліцею – ліцейська учнівська республіка та культурний центр "Дозвілля" побудовано з урахуванням побажань учнів і дозволяє формувати загальну культуру учнів, здійснювати особистісно-орієнтоване виховання, реалізовувати всебічний розвиток підлітків [2]. Розвиток учнівського самоврядування, стимулювання громадської активності підлітків – одне з головних завдань ліцею. У ліцеї, за ініціативою старшокласників при підтримці адміністрації, створена учнівська республіка, яка надає можливості учням набувати власного досвіду державотворення. Самоврядування ліцею – це демократична форма управління життєдіяльністю ліцейського колективу, яке здійснюється суб'єктами навчально-виховного процесу ліцею (учнями й педагогами). Тут, у процесі позаурочної діяльності цілеспрямовано формуються навички самоврядування, соціальна активність і відповідальність ліцеїстів.

До складу культурного центру "Дозвілля" входять: певне коло спортивних секцій: з футболу, шахів, аеробіки, баскетболу; вокальні та хореографічні гуртки, які допомагають юним артистам реалізувати свої творчі здібності на сцені; літературний гурток, в якому учні роблять свої перші авторські кроки. Головним завданням асоціації клубів "Гармонія" є формування неповторної, цілісної особистості ліцеїста, яка має право вільного вибору особистісного шляху гармонізації з Всесвітом. Асоціація об'єднує клуби: "Лідер", "Юнкор", "Мілленіум", "Естет", "Вибір", "Роксолана", "Менеджер", "ПіК". Клуб "Лідер" об'єднує старост усіх класів ліцею і є рушійною силою учнівського самоврядування. У клубі "Юнкор" збираються початківці журналістської справи, які готують матеріали для періодичного видання ліцею – "Ліцейський вісник". До клубу "Мілленіум" входять учні, які мають значні результати у навчально-пізнавальній діяльності і є гордістю ліцею. Тут вони спілкуються, проводять спільні заходи, розвивають соціальний інтелект. Метою діяльності клубу "Естет" є розширення обсягу знань учнів у сфері національної та світової культури. Клуб "Вибір"

допомагає учням здійснити свідомий вибір майбутньої професії. Індивідуальні заняття з психологом, профконсультації та рольові ігри, – все спрямовано на досягнення цієї мети. Гурток для дівчаток “Роксолана” сприяє вихованню майбутніх господарок, які можуть і хліб спекти, і сорочку вишити, і костюм до фестивалю художньої самодіяльності підготувати. Члени клубу “Менеджер” вчать правильно орієнтуватися в сучасних ринкових умовах, обирати розумний шлях у складних ситуаціях. Клуб “ПіК” (Політика і Культура) формує здатність учнів бачити себе не тільки у дзеркалі свого оточення, а й у дзеркалі світової культури.

Херсонський обласний ліцей відрізняється від інших типів шкіл метою діяльності, змістом та формами навчально-виховного процесу, організацією життєдіяльності учнів. Форми і методи роботи ліцею відповідають національно-культурним потребам суспільства і забезпечують виконання його соціального замовлення, тобто надання ліцеїстам повноцінних знань з основ наук на рівні державного стандарту та понад ним, забезпечення випускникам загальноосвітньої підготовки, достатньої для продовження освіти у вищому навчальному закладі. Основний напрям розвитку ліцею – це створення специфічного внутрішнього освітньо-інтелектуального середовища, складовими якого є:

- забезпечення єдності цілей і завдань ліцейської освіти учнівської молоді, взаємодії суб’єктів навчально-виховного процесу в їхній реалізації;
- визнання пріоритетності особистості та реалізація особистісно орієнтованого навчання і виховання, впровадження інноваційних ідей;
- формування в учнів загальнолюдських цінностей, створення умов для їх інтелектуального, духовного і фізичного розвитку та творчості;
- дотримання принципів гуманізму, партнерства, взаємодопомоги, демократизму у складній системі взаємодії учасників навчально-виховного процесу;
- орієнтація та підвищення професійно-творчого потенціалу та професійної активності педагогів, формування колективу однодумців;
- забезпечення високого освітньо-культурного рівня та відповідної допрофесійної підготовки ліцеїстів.

Вирішальною умовою забезпечення стратегічного розвитку ліцею ми вважаємо колектив ліцею, його творчий потенціал. Унікальність та високий професійний рівень педагогічного колективу зумовлений тим, що в ліцеї працюють: 6 вчителів-методистів, 3 старших вчителів, спеціалістів вищої категорії – 17, магістрів – 5, нагороджених знаком “Відмінник освіти України” – 11. Серед педагогів ліцею нараховується 7 призерів обласного конкурсу “Вчитель року”, 2 Соросівських вчителів, кандидат педагогічних наук. Проведене пілотажне дослідження показало, що в ліцеї сформовано стиль роботи колективу, члени адміністрації значну увагу приділяють організації дозвілля вчителів, орієнтації на забезпечення максимально ефективного результату педагогічної діяльності колективу.

Отже, стратегія функціонування й розвитку ліцею для обдарованих учнів сільської місцевості має базуватися на комплексному поєднанні: роботи з педагогічним колективом, запровадженню локальної педагогічної технології, залученню соціального оточення ліцею до спільної діяльності щодо виховання та інтеграції підлітків. Тому подальші дослідження науковців можуть бути присвячені визначенню умов, за яких таке поєднання буде найбільш ефективними.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алфімов В.М. Сучасний український ліцей. – К., 1995. – 136с.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-методичний посібник – К.: ІЗМН, 1998. – 204с.
3. Концепція становлення мережі середніх закладів освіти для розвитку творчої обдарованості // Інф. зб. Міністерства освіти України. – 1996. – №17–18. – С.53–64.